TİDİSAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Özdemir Asaf'ın Şiirlerine Ekoeleştirel Bir
Yaklaşım

An Ecocritical Approach to Özdemir Asaf's
Poems

Sema ORUÇ*

Geliş/Submitted: 19.11.2021

Kabul/Accepted: 24.12.2021

Yayın/Published: 27.12.2021

Citation / Atıf

Oruç, S. (2021). Özdemir Asaf'ın Şiirlerine Ekoeleştirel Bir Yaklaşım. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (31), 242-252.

Oruç, S. (2021). An Ecocritical Approach to Özdemir Asaf's Poems. *The Journal of Turk & Islam World Social Studies*, 8 (31), 242-252.

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Article Information:

Research Article

10.29228/TIDSAD.55620

This article was checked by Intihal.net. Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.
This article is under the Creative Commons license. Bu makale Creative Commons lisansı altındadır.

*Arş. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, s.oruc@firat.edu.tr

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Özdemir Asaf'ın Şiirlerine Ekoeleştirel Bir Yaklaşım¹

An Ecocritical Approach to Özdemir Asaf's Poems

Arş. Gör. Dr. Sema ORUÇ

Öz: İnsan ve çevre arasındaki ilişkiyi ele alan ekoeleştiri, insanın doğa üzerindeki yıkıcı tahribatını edebi metinler üzerinden dikkatlere sunar. İnsan doğaya hükmetme gücünü elde ettiği andan itibaren bu gücü orantısız bir şekilde kullanarak doğayı sövmeye başlar. Bu sömürü insan ve ekosistem arasında adaletsiz bir ilişkiye neden olmuştur. İnsan-merkezli olan bu ilişkinin yerine çevre-merkezli bir görüşü gerekli gören ekoeleştiri kuramı, temelini toplumun yapısından alarak oluşan edebi metinler aracılığıyla bireyde farkındalık sağlayarak ekosistemdeki dengeyi sağlamayı amaçlar. Ayrıca ekoeleştiri doğanın insan tarafından sömürüldüğünü belirttiği gibi insan ve doğadaki (canlı-cansız) diğer varlıkların içsel değerlerinin olduğunu da savunur. Birbiriyle bağlantılı olan insan ve ekosistem arasındaki yabancılaşmanın artması sadece doğaya zarar vermez. Netice itibarıyla insan, doğaya verdiği tahribatı bilinçsiz bir şekilde kendisine de vermiş olur. Cumhuriyet dönemi şairleri arasında yer alan Özdemir Asaf, şiirin bir düşünce ürünü olduğunu savunur ve şiirini topluma kayıtsız kalmayarak üretir. Şair, ekoeleştirel bakış açısıyla şiirlerinde modernleşmeyle birlikte doğanın dokusunun bozulmasına ve bu bozulmanın bireysel, toplumsal mutsuzluğa ve mutluluk arayışına yol açtığını gösterir. Biz bu çalışmamızda öncelikle ekoeleştirin kuramsal çerçevesine ve tarihsel gelişimine değinip daha sonra Özdemir Asaf'ın şiirlerine ekoeleştirel kuram çerçevesinde yaklaşmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Özdemir Asaf, ekoeleştiri, şiir, doğa.

Abstract: Ecocriticism, which deals with the relationship between humans and the environment, draws attention, through literary texts, to the destructive force of mankind on nature. From the moment man acquires the power to dominate nature, he begins to exploit nature by using this power disproportionately. This exploitation has led to an unfair relationship between humans and the ecosystem. The theory of ecocriticism, which considers an ecological approach necessary instead of this human-centered relationship, aims to provide the balance in the ecosystem by raising awareness at the individual level

¹ "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

through literary texts that are based on the structure of society. In addition, ecocriticism not only argues that nature is exploited by humans but also that humans and other beings in nature (living and non-living) have intrinsic values. The increase of alienation between humans and ecosystems, which are interconnected, does not only harm nature but humans also unconsciously inflict on themselves the destruction they have brought to nature. Özdemir Asaf, who is among the poets of the Republican period, argues that poetry is a product of thinking and produces his poetry without being indifferent to society. With an ecocritical point of view, the poet shows in his poems that with modernization, the texture of nature is deteriorated, and this deterioration leads to individual and social unhappiness and quest. Within this context, this study will first touch upon the theoretical framework and historical development of ecocriticism and then try to approach Özdemir Asaf's poems within the framework of ecocritical theory.

Keywords: Özdemir Asaf, Ecocriticism, poem, nature.

1. Ekoeleştirinin Tarihi Gelişimi ve Kuramsal Çerçevesi

İnsanın doğa ile olan iletişimi yaratılıştan itibaren başlamaktadır. İnsanoğlunun geçirdiği sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değişimler insanın doğa ile olan ilişkisinde değişikliklere neden olmuştur. Başlangıçta avcı-toplayıcı ve göçebe toplum yapısına sahip olan insanoğlu için doğa, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılandığı bir mücadele ortamıdır. Bu dönemde doğa insana hâkimdir. Mitolojilerde, doğaya ait varlıklara olağanüstü özelliklerin bahsedilmesinin temelinde bu anlayış yatmaktadır. Mabetlerin şekillenmesinde doğanın baskın özelliği kendisini hissettirir. Örneğin; Türklerin sahip oldukları Gök-Tanrı inancında doğaya kutsallık atfedilmiştir. Bu döneme ait sözlü kültür ürünlerinde de bu kutsallık ifade edilir. Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağan'ın evlendiği birinci kız, kutsal ağacın gövdesine gökten inen ışık sonucu var olur. Bundan olan çocuklarına Gün, Ay, Yıldız adları verilirken yine gökten ağaç gövdesine inen bir ışıkla evlendiği ikinci kızıdan da Gök, Dağ, Deniz isimlerini verdiği üç çocuğu daha olur. Oğuz Kağan'ın eşlerinin yaratılışında söz konusu olan gök ve yer yüzüne ait doğal unsurların uyumu ve kutsallığı ifade edilir. Oğuz Kağan'ın çocuklarına verdiği isimlerin tabiata ait olmaları bunun açık bir örneğidir. Türeyiş destanında da beş tane ağaç hamile bir kadın gibi şişer ve zamanı geldiğinde Uygunlar bu ağaçtan dünyaya gelerek türerler. Ayrıca Şamanizm inancında da tabiatın bir ruhu olduğuna inanılır.

Tabiattaki unsurlar; su, ağaç, toprak vb. kutsaldır. Bu kutsal öğelerin Tanrı ve insan arasında aracı oldukları görülür. Bu inanın bazıları günümüzde de varlığını devam ettirir. Günümüzde de suya para atılarak dilek tutma, ağaca bez bağlayıp dilek dileme gibi doğal düzene ait unsurlar aracılığıyla Tanrı'ya ulaşma gayreti vardır. Yerleşik hayata geçiş ile birlikte insanın doğayla olan ilişkisi farklı bir boyut kazanır. Bu dönemde, insan doğayı ekip biçerek şekillendirmeye başlar ve doğayla uyumlu bir ilişkisi vardır İslam inancına göre ise, evrende yaratılan her şey Allah'ın varlığının göstergesi olarak yaratılmıştır. İnsan ve ekosistem içerisinde var olan her şey Allah'a kulluk etmekle yükümlüdür. İslam'da insan ve diğer varlıklar arasında ayırım yapılmamıştır. Kur'anı- Kerim'de geçen Göklerde ve yerlerde olanların; güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar ve insanlardan bir çoğunun Allah'a secde ettiklerini görmüyor musun (22: 18) ayeti insan ve tabiat arasındaki eşitliğin göster-

gesidir. İslamiyet'in kabulüyle birlikte doğa önemini devam ettirir. Bu dönem divan şiirinin mazmunları ve alegorileri doğa ve insan benzerliği üzerine kurulmuştur. Divan şiirlerinde şairler fiziki ve sosyal çevreyi gözlemleyerek sevgilinin kendisini ve güzelliğini bu gözlemlerinden edindiği doğal unsurlarla tarif ederler. Ay, güneş, gül, lale, nar, servi, kuş gibi sembollerle insan doğa ilişkileri olumlanır.

Âh eyledüğüm serv-i hırâmânun içündür

Kan ağladığım gonce-i handânun içindür.

(Fuzûlî)

Fuzulî'nin bu beyitinde sevgilinin boyu serviye, ağız ve dudağı goncaya benzetilmiştir. (Senin salınan servi boyun için ah ediyorum. Kan ağlamam da senin gülümseyen gonca dudakların içindir). Divan şiirinde doğanın el değmemiş güzellikleri sevgilinin şahsında hayal edilir. Divan şiirinde sevgiliye bir türlü ulaşamama vardır. Tabiatda da güneş, ay, yıldız gibi unsurlar erişilemeyecek konumdadır. Şair, sevgiliyi bunlara benzeterek hem ulaşılmazlığını hem de güzelliğini vurgular.

19. yy'da başlayan sanayi devrimi ile modernleşmeye adım atılır. Bu modernleşme toplumun siyasi, sosyal, ekonomik alanlarında da değişime neden olur. Aklın ön plana çıktığı bu dönemde insan kendini her şeyin üstünde görerek doğaya hükmetmeye başlar. Modernleşmenin bir sonucu olarak doğan Klasik akım, dış doğayı küçümseyerek (ilkel ve vahşi bularak) insan doğasına dönmeyi tercih eder. Aklın ve bilimin önem kazandığı bu dönemde insanoğlu, dış doğadan uzaklaşmaya ve menfaatleri doğrultusunda doğayı tahrip etmeye başlar.

Özellikle teknolojik gelişmelerin başlamasıyla birlikte doğa üretici enstrümanlarını kaybederek hammadde konumuna düşer. Klasizm'e bir tepki olarak doğan romantikler insan elinin değmediği ve Tanrı'nın yarattığı saf haliyle kaldığına inandıkları doğaya yönelirler. Victor Hugo, Lamartin, J.J. Rousseau, Goethe gibi romantik yazarlar bu akımın öncülerindendir. Tanzimat edebiyatının pek çok yazarı da bu akımın etkisinde kalır. Doğayı, Tanrı'nın yarattığı saflığıyla gören romantikler için doğa bir kaçış ve sığınma mekânıdır. Namık Kemal'in Cemi romanında tarihi, doğal bir çevre olarak seçmesinin temelinde romantizmin bir hayli etkisi mevcuttur. Her ne kadar kasidelerin etkisiyle yazıldığı belirtilse de İntibah romanındaki Çamlıca tasvirinde de romantizmin etkili olduğuna inanmaktayız. Abdülhak Hâmid Tarhan, Sahra'da şehir ve doğaya ait düşüncelerini dile getirir. Mehmet Kaplan'a göre, *Yeni Türk şiirinde ilk defa olarak Abdülhak Hâmid, Sahra adlı kitabı ve diğer eserleri ile bize tabiat hakkında küllî bir bakış getirdi; tabiatı felsefî bir düşünce konusu yaptı; derin duyguların doğduğu ve inkişaf ettiği bir muhit hâline koydu; bilhassa yeni unsurlar ile dolu ve geniş ufuklu manzaralar resmetti.* (Kaplan, 1976: 314). Abdülhak Hamid Tarhan'ın açtığı yol, kendisinden sonra gelen Servet-i Fünûncuları da etkiler. Servet-i Fünun şairlerinin doğaya dönme gayretlerinin özünde de romantizmin bir gereği olan şehir hayatının bunaltıcı atmosferinden kaçmak dileği vardır. Tevfik Fikret "Ömr-i Muhayyel" şiirinde doğaya olan özlemini dile getirir. Bir kuş gibi, bir su damlacığı (dalga) gibi tabiatın koyunda yaşamayı arzular.

Bir Ömr-i hayâlî... Hani gülbünler içinde

Bir kuşçağızın ömr-i bahârîsî kadar hoş;

Bir Ömr-i hayâlî... Hani göllerde, yeşil, boş
 Göllerde, o sâfiyet-i vecd-âver içinde
 Bir dalgacığın ömrü kadar zail ü hâlî
 Bir Ömr-i hayâlî

(Tevfik Fikret)

İnsanlık tarihinin başlangıcıyla birlikte insanın doğayla olan ilişkisi beslenme ve barınma üzerine kuruludur. Yerleşik hayata geçildikten sonra toprağı ekip biçen insanın doğayla olan ilişkisi daha çok yönlü olur.

İlk dönem sözlü kültür ürünlerinde doğa kutsanmış olarak yer alırken Divan edebiyatında, kutsal değerinin yanında estetik bir değer taşır. Sanayi devrimi ile birlikte insan ve doğa arasına konulan mesafe romantizmin etkisiyle ortadan kalkar. Servet-i Fünûncular ise parnasyen kişiliklerine rağmen mizaçlarının gereği olarak doğayı romantik bir anlayışla ele alarak sığınılacak bir mekâna dönüştürürler.

Teknoloji çağıyla birlikte insan kendini ayrıcalıklı bir varlık olarak tanımlar. Bu ayrıcalıkla insan, öz kaynağı olan doğayı sömürmeye ve doğaya yabancılaşmaya başlar. Böylece modern insan, kendi sonunun ölümcül tohumlarını ekmiş ve doğayı tahrip ederek yeryüzündeki dengeyi bozmuştur. Bu bozulma evrensel bir tehdit halini almaya başlayınca insan kendi eliyle tahrip ettiği doğayı iyileştirmek için harekete geçer. Bilimsel çalışmaların yanı sıra topluma ayna tutan metinlerde de yazar ve şairler çözüm aramaya başlarlar. Ekoeleştiri bu arayışlar sonucu ortaya çıkan bir kuramdır.

Batının modernleşme çabaları bizden önce olduğu için ekoeleştiri çalışmaları da ilk önce Batı'da başlar. İlk olarak Amerikan edebiyatında görülen ve insanın çevre ile olan ilişkisini ele alan ekoeleştiri, ilk kez 1978'de William Rueckert tarafından "Edebiyat ve Ekoloji" başlıklı makaleyle yayımlanır. Edebi metinleri çevreci bir bakış açısıyla inceleyen ekoeleştiri *insanla insandışı arasındaki ilişkinin insanlığın kültürel tarihi boyunca incelenmesi ve bizzat "insan" kavramının eleştirel bir incelemesidir*. (Garrađ 17). Endüstrileşme ile birlikte insan, doğayı kendisine hizmet edecek bir araç olarak görür ve bu doğrultuda hareket ederek insan merkezli bir anlayışı ortaya koyar. Teknolojik gelişmelerle birlikte İnsan, efendi konumuna yükselir doğa ise köle konumuna düşer. Ancak, Faulkner'e göre, *insan aklını doğadan faydalanıp evrensel değerlere ulaşmak için kullanmalıdır. İnsan merkezli anlayışlar çerçevesinde kullanıldığında lanetten kurtulması çok zordur*. (Toska 2012: 106). Çünkü insan, öz kaynağı olan doğayı tahrip ettikçe kendi köklerine zarar vermiş olur. Ekoeleştiri, insan merkezli anlayışa karşı çıkarak çevre-merkezci bir anlayışı savunur. Çevre-merkezci anlayış, doğanın kendi içsel değeri olduğunu kabul ederek doğaya bir ruh atfetmiştir. Böylece doğa sadece insana sağladığı faydalar üzerinden değil kendi kimliğiyle varlığını devam ettirir. İnsana düşen görev ise kendisini doğaya karşı üstün görmeyerek, doğayı hammadde kaynağı olarak görmekten ve sömürmekten vazgeçmesidir. Yani doğanın benliğini kabul eden insan, kendi köklerine dönmüş olur. Naess'e göre, *ekolojik benliği gelişmiş insan, yaşamını tüm ön yargılarından ve ben-merkezcilikten arınmış bir kimlikte dengeli biçimde sürdüren insandır*. (Opperman 2012: 21). Ekoeleştirisinin de amacı, okura bu farkındalığı kazandırarak çevre bilincini uyandırmaktır.

Önceki metinlerde daha çok fon durumunda olan doğa, ekoeleştiri ile birlikte işlevsel hale gelir. Bu metinlerde doğanın sadece var oluşuyla yetinilmez aynı zamanda ekosistem içerisindeki konumu da değerlendirilir. Lawrence Buell, *eserin çevreci olup olmadığını belirlemeye yarayan dört ölçütten bahseder. Bunlar; Eserde insanın dışındaki çevre sadece bir arka plan değil, insanın tarihinin doğanın tarihiyle iç içe olduğu bir mevcudiyettir; insanın menfaati yasal olan yegâne menfaat değildir; insanın çevreye karşı sorumlulukları eserin etik boyutunun bir parçasıdır; eserde çevrenin değişmezliği değil de bir süreç olduğu düşüncesi vardır.* (Alpaslan-Özdağ 2011: 642). Ekosistem içerisinde her şey bir bütündür ve bu bütünlük içerisinde canlı cansız varlıklar birbirleriyle bağlantılıdır. Doğa bu eserlerde insanla eşit konumda yer alır. Ekosistem içerisinde insanın hakları olduğu gibi doğanın da hakları vardır. İnsanlar nasıl ki bir birlerinin alanlarına müdahale etmiyorsa doğanın da kendi alanına müdahale edemez. İnsanlar doğayı tahrip etme hakkına değil doğayı onarma görevine sahip olmalıdır. Regan'a göre *tüm hakların özünde, yaşamın öznesi olma düşüncesi vardır. Yani hakların yaşanılacak bir hayat için var olması gerekir* (Akalın 2019: 64). Ekoeleştiri bu haklar için ortaya çıkmış bir projedir.

Tanrı, insanı asli kaynağı içerisinde yaratmıştır. Bu yüzden evrendeki her varlıkla bağlantılıdır. Bu bağlantı üstünlük değil eşitlik derecesindedir. Ancak endüstri ve sanayinin büyümesi, tarımsal alanların azalıp fabrikaların artışı, motorlu araçların hızlı bir şekilde artması, küresel ısınma gibi nedenlerle insanın doğa üzerindeki hâkimiyetini arttırmasına rağmen ekolojik okumalar, ekolojik benlik yaratma, ekolojik farkındalığı ortaya çıkarma amacıyla doğanın ekosistem içerisindeki hayati önemini göstermeyi amaçlar. Ayrıca insana doğaya karşı sorumluluk hissini kazandırmaya çalışır.

2. Çiçek Senfonisi'ne Ekoeleştirel Bir Yaklaşım

Cumhuriyet dönemi Türk şiiri içerisinde önemli bir yere sahip olan Özdemir Asaf şiirin bir düşünme işi olduğunu savunur ve onun şiirleri düşüncenin ürünü olarak ortaya çıkar. O'nun şiirlerinin içerisinde yaşadığı toplumla örgensel bağları vardır. Bu nedenle toplumsal sorunlara kayıtsız kalmayarak bu sorunlara eleştirel bir tavırla yaklaşır. Şiirlerinde modernleşmeyle birlikte özellikle kentleşmenin getirdiği doğal bozulmayı gözler önüne serer. Bunu yaparken de geçmişe dönüp kırsal dönemin huzurunu, sakinliğini ve doğallığını vurgulayarak geçmiş ve şimdi arasındaki farklılığı çarpıcı bir biçimde göstermeyi tercih eder. Bu çalışmada Özdemir Asaf'ın farklı şiir kitaplarında yayımlanmış şiirlerinden topladığı *Çiçek Senfonisi- Toplu Şiirler* kitabından seçmeler yapılmıştır.

Ekoeleştiri, doğadaki her varlığın yaşam hakkının olduğunu savunur. Doğadaki var olan şeyler birbirleriyle bağlantılıdır ve her varlık kendi doğal düzeni içerisinde anlam taşır. Doğa da var olan her varlık arasında bir eşitlik vardır. Bir varlık diğer varlıktan üstün değildir. İnsanın önce kendi çevresindeki insanlarla daha sonra evrende yer alan diğer varlıklarla ilişkisi mevcuttur. *Aynanın Oyunu* şiirinde bu doğal akış içerisinde canlı ve cansız varlıkların aynı süreçte yaratıldığını ve her birinin kendi doğası içerisinde bir iç değere sahip olduğunu dile getirir.

Bir çocuk doğdu, bendim.

Sıraya girdim insanlar içinde

Alay- bayrak büyüdüm
Odalar, sofalar içerisinde

Bir ayna doğdu, gördüm.
Sıraya girdi aynalar içinde.
İşime geldi, aldım,
Çarşılar, pazarlar içinde.

(s. 28)

Bir çocuğun yaratılışı ve bu yaratılıştan sonra kendi kategorisi içerisinde yer alarak hayata devam ettiği gösterilir. Yeni, dünyaya gelen çocuk evin dışına çıkarılmayarak belli bir yaşa kadar ailenin gözetiminde büyütülür. Büyüdükten sonra ise yine kendi çevresi içerisinde yaşamaya devam eder. Canlı varlık olan insanın yaratılması gibi cansız bir varlık da aynı şartlarda yaratılır. Tanrı insanı da aynayı da yaratandır. Nasıl ki insan diğer insanın yer aldığı kategoride yer alan insansa ayna da kendi kategorisi içerisinde yer alır. Çocuk kendi evinde büyür. Ayna çarşıda, pazarda varlığını devam ettirir. Asıl olan şey, bu kategorilerin tek bir bütünde birleşmesidir. Birbiriyle bağlantılı bütünsel bir evren söz konusudur. Doğal düzen içinde bu durum böyledir. Varlıklar, kategorial yaratılmıştır ve her kategorinin diğeriyle yakın bir ilişkisi vardır. Varlığı anlamlı bir bütün haline koyan varlıklar arası bu ilişki biçimidir. Bunun için insan, doğayı küçümsemekle kendisini küçük düşürür.

İnsanın en önemli özelliği canlı olmasında yatar. Bu özelliği ile insan çevresi ile iletişimini sağlayan bir özne konumundadır. Ancak her varlığın iç değeri olduğu için her varlık kendi öznesidir denilebilir. Ekosistem içerisindeki canlı cansız her varlığın bir hareket alanı vardır. İnsanın görevi ise diğer varlıkların hareket alanına zarar vermeden onlarla iletişime geçmektir. *Balığın suyla, ağacın ormanla münasebeti nasılsa; insanın da çevresiyle kaçınılmaz bağları vardır; çünkü bu evrendeki tek bir şey ya da nitelik, bütünden ayrılamaz* (Özcan 2000: 100). Özdemir Asaf, *Var* şiirinde, evren içerisindeki varlıkları ve bunlarla insan arasında bir iletişimin var oluşunu ve sürekliliğini ifade eder.

Sayırsız yeşil rengi yapraklar mı verir.
Tadları, meyvaları, gıdaları
Ağaçlar mı verir, topraklar mı verir.
Orada ağızlarım var.

Nerede kuşlar, orada kulaklarım.
Nerede taşlar, topraklar, ellerim orada.
Nerede sevicecek vücut ve kadınlar,
Orada kollarım, dudaklarım var.

(s. 50)

İlk dörtlükte insanın tabiata müdahalesi görülse de bu müdahale doğanın kendi düzeni içerisindeki döngünün sonucudur. Tabiat içerisinde yaşayan insanın (beslenme gibi) hayati devamlılığını sağlayabilmesi için tabiatı faydalanması doğal bir yaşam hakkıdır. Bu yüzden bu dörtlükte yaşam formu içerisinde yer alan varlıkların insanla olan ilişkisi anlatılmıştır. İkinci dörtlük, insanın çevresi ile olan iletişiminin mutluluğunu yansıtır. İnsanın yaratıldığı öz kaynağına olan bağlılığı söz konusudur. Bu bağlılık, ilahi aşk olarak tanımlanabilir. Çünkü Tabiat, Tanrı'nın yansıması olarak yaratılmıştır. İnsanın tabiata olan bağlılığı kutsala olan aşkından kaynaklanır. Aynı zamanda insan ve doğa arasındaki ilişkilendirme biçiminin doğal kökenlerine vurgulama yapılmaktadır. Kuş-kulak, taş-toprak ve el, kadın vücuduyla onu sevecek kol ve dudak arasında kurulan bu ilişki biçiminin doğallığı ve evrenselliği dikkat çekicidir.

Sanayi devrimi, endüstrileşme ve teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan modernleşme, insanı tatmin etmeyerek büyük beklentiler içerisine sokmuştur. Doğanın tahribatıyla birlikte *kozmosun kutsallığı içinde barınamayan insanlık, onu (kozmosu) mekanik bir evrene dönüştüren ve bu anlamda engelleyici eyleyen konumuna gelen "modern bireylere" dönüşür.* (Arıkan 2015: 355). Bu dönüşümle birlikte insanoğlu ilk önce fiziki çevresini değiştirir. Ancak bu değişimden memnuniyet duymaz ve geçmişe büyük bir özlem duyar.

Ne günlermiş, ne günlermiş
Yıldızlar, mehtap, çamlar altında.
Yıldızlar, mehtap, çamlar altında
Ne günlermiş, ne günlermiş.
Gelip geçmiş!
Vapurlar değil, Boğazdan geçen;
Boğazdan yalılar geçiyor.
Toplamış sulara eteklerini,
Odasına çekilen bir saraylı gibi
Yalılar gelmeyen âlemlerine gidiyor
Bırakıp bu sessiz gecelerini.

Şair tabiata duyduğu özlemle geçmiş yad eder. "Yıldız", "mehtap", "çam" insan ruhunu besleyen unsurlardır. Yıldızların parlaklığı, mehtabın yansıması, çamın kokusu insanı huzura götüren birer vasıta. Ancak tabiatın sömürülmesiyle birlikte bu güzelliklerin geçmişte kalması şair için bir elem kaynağı olur. Her mısraının tekrarlanması doğanın tahribatının ve şairin özleminin ne kadar derin olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. İnsanlar boğazda oturup yıldızları, mehtabı dinleyip çam kokusuyla huzura dalarken modernleşme ile birlikte büyük bir yıkama uğrar ve tabiat yerini yalılara bırakır. Yalılar, ihtişamlı yapılar olması itibarıyla orada yaşama lüksü insana saraylı hissi verir. Ancak bu ihtişam, insanın huzurunu elinden alıp gökyüzünün genişliğinden yalının duvarları arasına sıkıştırır.

Yalılar, suyun kenarında yapılmasına karşın insanla su arasına bir duvar mesafesi

koyar. Böylece insan tabiatın sağaltıcı faydalarına ulaşamaz ve bunun neticesinde modern birey çıkmaza girer. Şair, doğanın bu tahribatı karşısında insanın dört duvar arasına çekilerek vapurların gelip geçtiği ve yalıların engel olmadığı eski günlere duyulan özlemi dile getiriyor.

Bir kuşu vurdular, gördünüz mü?./ Böyle neden susuyorsunuz böyle? (s.147). Bu mısralarda, kuşların avlanmasına ve hayatlarının ellerinden alınmasına karşı duyarsız kalan insanın eleştirisi yapılmaktadır. Her varlık, yaşam hakkına sahiptir. Ancak insanların doğaya hükmettikleri andan itibaren diğer varlıkların yaşam haklarına saldırmaları ve bu durumu kendilerine verilmiş bir hak olarak görmeleri şair tarafından eleştirilir. Kuşun doğal düzendeki yerini ve önemini bilen şair insanın kendi kendisine ve geleceğine yaptığı bu kötülüğü sorgulaması gerektiğini belirtir.

İnsan, tabiattan koparak ve tabiatı kopararak kendisine yeni bir yaşam alanı oluşturacak olan kenti inşa eder. Bununla birlikte kente yaşamını kolaylaştıracak alternatifleri de eklemeyi unutmaz. Yollar, kent yaşamını kolaylaştıracak alternatiflerden biridir. Yollar, sadece gelip geçilen mekânlar olduğunda maddeden öteye geçemez. Böyle olduğunda ise insanın kentle olan bağlantısını sağlayan yollar, insanların birbirleriyle olan iletişimini de koparır.

Yollar kıvrıla kıvrıla gitmemeye başladı artık,
Bırakmak daha kolay bir yeri, daha kolay varmalar.

...

Bir su başındaki, bir dağ yolundaki ışık,
Artık kedilerin yansıtan gözleriyle bakıyorlar.

...

Gittikçe çoğalıyor, artıyor bu doğasal ayrılık.
Uygarlık yolunda bundan böyle insanlar,
Yollarına döşendikçe bu düzlük ve kısalık,
Sanırım ölüm de bile birbiriyle buluşamayacaklar.

(s. 337)

Tabiat içerisinde her şey kendi doğal yapısında devam ederken insan eli bu yapıyı bozar. Tabiatın doğal yapısını bozan insan, kendi yapısını da bozmuş olur. Yolun kıvrımlı olması insanın veya aracın yavaş gitmesine neden olur. Böylece yolcu etrafındaki doğal güzellikleri seyretme şansını elde etmiş olur. Yolların kıvrımlı olması etrafındaki doğanın tahrip edilmemiş olduğunu gösterir. İnsan bu doğallığı bırakıp kolay kolay başka yere gitmez. Ancak teknolojik gelişmelerle birlikte yollar doğallığını kaybedip yapay bir kolaylığa neden olur. Düz olan yolda yolcu hızlı bir şekilde gelip geçerken etrafındaki güzellikleri görme fırsatından yoksun kalır. *Kedilerin yansıtan gözleriyle* kastedilen şey arabaların farlarıdır. Yolcu düz yolda giderken etrafını görmez sadece önünü görür. Ancak bu görüş araba farlarının ışığının ulaşabildiği yere kadardır. Suya, dağa düşen ay ışığı yerini araba ışığına bırakır. Yeni yollar, insanlarla doğa arasındaki teması keserek ayrılığa neden olur.

Medeniyet insan hayatını kolaylaştıran bir olgu olsa da insanı yalnızlaştıran bir yutuculuğa da sahiptir. İnsanlar, teknolojinin imkânlarından faydalandıkça diğer insanların (su başındaki ve bir dağ yolundaki ışık), yardımına ihtiyaç duymaz. İnsanlar, birbiriyle iletişimini bile teknolojik araçlar üzerinden sağladıkları için bir araya gelmeyi düşünmez. Tüm bunlar uygarlığın insanı yalnızlaşmaya ve yabancılaşmaya götürdüğünün göstergesidir. Teknoloji ve motorlu taşıtların çoğalmasıyla birlikte tabiattaki deformasyonun arttığı açıktır. İnsanların hayatını kolaylaştırdığı düşünülen araçlar, doğanın düzenini bozduğu gibi insanların hayatı için de tehlike arz etmektedir. Kırsal dönemde her şey doğal düzen içinde olduğu için insan hayatını tehdit edici unsurlar yok denecek kadar azdır. Ancak insan yaptığı makineler ve araçlar ile kendi sonunu hazırladığının farkında değildir. Kırsal yaşam içerisinde insan hayatı kendi doğasında başlayıp bittiği halde teknolojiyle birlikte yapay araçlar insanın ölümüne bile müdahale eder: *“Ölüm Allah’ın emri”, Trafik olmasaydı.* (s. 193). Mısırlarıyla şair, ölümün doğal bir döngü olduğunu ancak insanın bu döngüye bilinçsiz bir şekilde müdahale ederek doğal akışı bozduğunu ifade etmektedir.

Sonuç

İnsan ve doğa ilişkisinin kaçınılmazlığı insan yaratılışının kökenleri gereğidir. İnsan, doğal bir varlıktır. Bu doğallığından ve doğadan kopmadığı sürece onun için herhangi bir tehlike yoktur. Ancak insanoğlu bu doğal düzeni ve ilişki biçimini adil bir biçimde sürdürmek yerine kendi lehine bozmayı tercih etmiştir. Doğal kaynakları ekonomik gerekçelerle gelişigüzel biçimde kullanarak tahrip etmesi, birbirleriyle ilişkilendirilerek yaratılan doğal düzenin bozulmasına vesile olmuştur.

İnsanın yaratılış gayesine ters düşen bu durum, günümüzde insanoğlunun geleceğini tehdit edici bir durum almıştır. Ekoeleştir, insan tabiatına ve doğanın yasalarına aykırı olan bu durumun eleştirisidir.

Edebiyat ve doğa ilişkisi Batı ve Türk edebiyatlarının önemli temalarından birisidir. Klasiklerin insan tabiatını, sanayileşmeyi ve kentleşmeyi kutsayan anlayışları, insanoğlunu daha mutlu kılmayınca romantikler, bunun yerine henüz insanoğlunun elinin değmediği ve Tanrının yarattığı saflığıyla kalan dış doğaya yönelmişlerdir. Kısacası kentten kıra sığınmışlardır. Bu anlayışın bir sonucu olarak Batı edebiyatında Victor Hugo: Notre Dame de Paris, Goethe: Genç Werther’in Acıları, Daniel Defo: Robenson Cruzo, Lamartin: Göl gibi önemli eserlerin altına imza atarken Türk edebiyatında da Abdülhak Hâmit Tarhan: Sahrâ, Tevfik Fikret: Yeşil Yurt, Ömr-i Muhayyel, Süha ve Pervin, Namık Kemal: İntibah, Cezmi, Hâlit Ziya Uşaklıgil: Mai ve Siyah gibi önemli eserleri yazmışlardır. Bu eserlerin çoğunda meseleye mukayeseli bir yaklaşım vardır. Bu mukayesenin özünü insan ve doğa ilişkisi oluşturur. İnsanın doğaya yaklaşımdaki olumlu/olumsuz tavrının insanın hayatına olumlu/olumsuz etkileri başarılı bir biçimde ortaya konulmuştur.

Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin önemli şairlerinden birisi olan Özdemir Asaf, *Çiçek Senfonisi* isimli şiir kitabında doğanın insan eliyle tahribatını eleştiren önemli şiirlere imza atmıştır. Bu şiirlerinde daha çok insan-doğa ilişkisine vurgu yapan şair, insan-doğa ilişkisindeki olumlu birliğe işaret ederek bu dengenin bozulduğunu ve bu bozulmanın insanı, kendi köklerinden kopararak yabancılaştırdığını vurgular. Bunu yaparken de insanın yaratılış itibarıyla doğal bir varlık olduğunu ve doğaya ters düşmekle kendisine ait asli kaynaklara ters düştüğünü belirtir.

Kaynakça

- Akalın, M. (2019). *Çevre Etiği*. İksad Publishing House.
- Arıkan, S. (2015). Semiosfer'de Bir Metin: Güvercinim Harput'ta Kaldı. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 39, 347-364
- Asaf, Ö. (2015). *Çiçek Senfonisi- Bütün Şiirler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Balık, M. (2013). Çevreci Eleştiri Işığında Latife Tekin'in Romanları. *Acta Turcica*, 5(1), 1-16.
- Garrard, G.(2017). *Ekoeleştiri* (Çev.: Ertuğrul Genç). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Kaplan, M. (1976). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Opperman, S. (2012). *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Özcan, T. (200). Romanda Sosyal Ortam. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(12), 99- 110
- Özdağ, U. ve Gökalp Alpaslan, G. (2011). Türkiyat araştırmalarında Yeni Bir Alan: Çevreci Eleştiri. *III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı* (Ed.: Ülkü Çelik Şavk), Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara
- Toska, S. (2013). William Faulkner'in "Ayı" adlı Öyküsüne Ekoeleştirel Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (1), 95-116.